

EBÜ'İ-HATTÂB el-ESEDÎ

(أبو الخطاب الأسدي)

Ebü'l-Hattâb Muhammed
b. Ebî Zeyneb el-Esedî
(ö. 143/760)**Şia'nın aşım gruplarından
Hattâbiyye'nin kurucusu**
(bk. HATTÂBİYYE).**EBÜ'İ-HATTÂB el-KELVEZÂNÎ**

(bk. KELVEZÂNÎ).

EBÜ'İ-HATTÂB el-MEAFİRÎ

(أبو الخطاب المعافري)

Ebü'l-Hattâb Abdüla'lâ b. es-Semh
el-Meafîrî el-Himyârî
(ö. 144/761)**Trablusgarp'ta
Cebelinfüse bölgesindeki
İbâzîler'in seçtikleri ilk imam.**

Aslen Yemenli olup Basra'da Ebü Ubeyde Müslim b. Ebü Kerime'den İbâziyye mezhebinin esaslarını öğrenen, bu bilgileri Kuzey Afrika'ya taşıyan ve "hameletü'l-ilm" diye adlandırılan beş kişiden biridir (diğerleri Abdurrahman b. Rüstem, Âsım b. Cemîl es-Sidrâtî, Ebü Dâvûd en-Nefzâvî ve İsmâil b. Derrâr el-Gadâmisî'dir). Basra'da beş yıl kadar kalıp tahsillerini tamamladıktan sonra hocalarının tâlimatına uyarak devlet kurmak amacıyla Kuzey Afrika'ya geçen bu kişilerle birlikte Trablus'a giden Ebü'l-Hattâb, mezhep mensuplarının durumuyla yakından ilgilenmeye ve önde gelen cemaat reisleriyle istişarelerde bulunmaya başladı. Önceki yıllarda Ukbe b. Nâfî'in torunlarından İlyâs b. Habîb tarafından Trablus'ta öldürülen İbâzî ileri gelenlerinden Abdullah b. Mes'ûd et-Tücbî'nin intikamını almak için bir isyan hareketi başlatıp İlyâs'ın Trablus valiliğinden azlini sağlayan, fakat son derece dikkatli davranan mezhep mensupları işlerini yürütecek bir imam seçmek istiyorlardı. Trablus şehrinin batısındaki Sayyâd mevkiinde bir arazi ihtilâfı dolayısıyla toplanıyormuş gibi görünen İbâzîler Allah'ın kitabı, resulünün sünneti ve selefin sîretine uygun şekilde hükmetmek üzere Ebü'l-Hattâb el-Meafîrî'ye biat ettiler (140/757). Bir müddet sonra Trablus'a baskın yapan Ebü'l-Hattâb kuvvetleri, hükmün ancak Allah'a ait olduğunu ve sadece Ebü'l-Hattâb'a itaat edeceklerini ilân ederek şehre dağıldılar. Ebü'l-

Hattâb, Abbâsî Halifesi Ebü Ca'fer el-Mansûr'un Trablus âmilî Amr b. Süveyd el-Murâdî'yi görevinden uzaklaştırdı. Onu Trablus'ta kalmak veya ayrılmak konusunda serbest bıraktıysa da Amr beytül-mâlin anahtarlarını teslim ederek ayrılmayı tercih etti. Böylece Ebü'l-Hattâb imam seçildiği yıl Trablus'a hâkim olmayı başardı.

Bu dönemde Habîb b. Abdurrahman Kayrevan'da hâkimiyetini sürdürmekte iken Süfriyye mezhebine mensup olan Berberî Verfecûme kabilesi reisi Âsım el-Verfecûmî, bir isyan hareketiyle Habîb'i öldürüp Kayrevan ve civarına hâkim oldu (Muharrem 140/Haziran 757). Verfecûme mensuplarının halka kötü davranmaları, ahâlinin canına, malına ve namusuna kastetmeleri üzerine halk İbâzî imâmetinden yardım istedi. Bunun üzerine Ebü'l-Hattâb, Abdurrahman b. Rüstem ve Âsım es-Sidrâtî'yi yanına alarak 6000 kişilik bir kuvvetle yola çıktı. Yol üzerinde bulunan Kâbis'i ele geçirdi, buraya bir âmil tayin ederek Kayrevan'a doğru ilerledi. Şehrin yakınlarında Abdülmelik el-Verfecûmî'nin kumandasındaki kuvvetlerle karşılaştı. Ahâlinin şehir içinde isyan çıkarmasından da faydalanan Ebü'l-Hattâb kısa zamanda düşmanlarını mağlûp etti, Abdülmelik'le birlikte adamlarının birçoğu öldürüldü. Teslim olanlar da kılıçtan geçirildi. Böylece Kayrevan Ebü'l-Hattâb kuvvetleri tarafından tamamen ele geçirildi (Safer 141/Haziran 758). Âsım es-Sidrâtî bu savaşta yediği bir yemekten zehirlenerek öldü. Ebü'l-Hattâb, diğer arkadaşları Abdurrahman b. Rüstem'i Kayrevan'a âmil tayin ederek Trablus'a döndü. Böylece kısa zamanda Trablus'tan Kayrevan'a kadar hüküm süren güçlü bir İbâzî imâmeti ortaya çıkmış oldu. Aynı yıl Halife Mansûr tarafından Mısır valiliğine tayin edilen Muhammed b. Eş'as el-Huzâî, İfrîkiye'de asayîşi yeniden sağlamak için Avvâm b. Abdülazîz el-Becelî kumandasındaki bir orduyu bölgeye sevketti. Ebü'l-Hattâb bu orduya karşı Verdâse'ye kadar gitti. Halife kuvvetlerinin ilerlemesine engel olmak için Mâlik b. Sehrân el-Hevvârî kumandasında gönderdiği öncü kuvvetler Abbâsî ordusunu Sürt civarında mağlûp etti. Bundan sonra Mısır'dan Ebü'l-Ahvas Ömer el-İclî kumandasında ikinci bir ordu gönderildiyse de bu ordu da bizzat Ebü'l-Hattâb tarafından Mağmedâs mevkiinde bozguna uğratıldı (142/759). Ebü'l-Hattâb birçok ganimet alarak Trablus'a

döndü. Kendisinin ve mensuplarının asil gagesi, nüfuz alanını genişletmek isteyen Abbâsî halifesine engel olmak, memleketleri olan İfrîkiye'nin idaresini başkasına kaptırmamaktı.

Halife Mansûr, İfrîkiye'deki bu başarısız harekâttan sonra bizzat Mısır Valisi İbnü'l-Eş'as'tan bu meseleyi halletmesini istedi. Bunun üzerine İbnü'l-Eş'as 40.000 kişilik bir ordu ile İfrîkiye'ye yollandı. Durumdan haberdar olan Ebü'l-Hattâb da 200.000 kişiye yakın bir ordu ile Trablus'tan çıkarak Tavurga'nın güneybatısında bulunan Verdâse'ye gidip karargâhını kurdu. Fakat İbnü'l-Eş'as'ın, doğuya gittiği zannını veren bir taktik uygulaması Ebü'l-Hattâb kuvvetlerinin dağılmasına sebep oldu. İbnü'l-Eş'as sıkı bir yürüyüşle Trablus'a ulaştı. Ebü'l-Hattâb da onu durdurmak için süratle yakındaki kabileleri topladı. İki taraf Tavurga'da karşılaştı. Cereyan eden şiddetli savaş sonunda Ebü'l-Hattâb mağlûp oldu, kendisi ve taraftarlarının çoğu öldürüldü (Safer 144/Mayıs 761). Trablus'u zapteden halife ordusu iki ay sonra Kayrevan'a da hâkim oldu. Bu suretle İfrîkiye'de kurulan ilk İbâzî imâmeti yaklaşık dört yıl devam edebildi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütâhu Mısır* (Âmir), s. 224-225; İbn Sellâm el-İbâzî, *el-İslâm ve târihu min vicheti nazari İbâziyye* (nşr. R. Shwartz — Sâlim b. Ya'kûb), Beyrut 1405/1985, s. 139-143; Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Ebü Bekir, *Kitâbü's-Sire* (nşr. Abdurrahman Eyyûb), Tunus 1405/1985, s. 61-75; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 70-71; Şemmâhî, *Kitâbü's-Siyer* (nşr. Ahmed b. Suûd es-Seyyâbî), Maskat 1407/1987, I, 113-121; Selâvî, *el-İstikşâ*, Kahire 1312, I, 56-57; Tâhir Ahmed ez-Zâvî, *Târihu'l-fethi'l-Arabî fi Libyâ*, Beyrut 1972, s. 176-179; Rif'at Fevzi Abdülmuttalib, *el-Hilâfe ve'l-Havâric fi'l-Mağribi'l-Arabî*, Kahire 1393/1973, s. 137-155; Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâziyye fi'l-Cezâ'ir*, Kahire 1399/1979, s. 374-375; Mûsâ Lakkâl, *el-Mağribü'l-İslâmî*, Cezayir 1981, s. 165-166; Ethem Ruhi Fiğlalı, *İbâdiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Ankara 1983, s. 99-100; A. De Motylinski, "Ebülhattâb", *İA*, IV, 83-84.

MUSTAFA ÖZ

EBÜ'İ-HATTÂR

(أبو الحنظار)

Hüsâm b. Dırr el-Kelbî
(ö. 130/747)**Emevîler'in Endülüüs valisi.**

Vali Belc b. Bişr el-Kuşeyrî'nin ölümünden (124/742) sonra Endülüüs'te karışıklıkların başlaması ve yeni vali Sa'lebe b. Selâme el-Âmilî'nin bunu körük-